

1. ábra: Földgáz (metán) vízgőzös reformálása

Katalizátor-kutatás hidrogén energetikai célú előállítására

Hidrogén előállítására biomassából számos technológia áll folyamatos fejlesztés alatt, melyekben a kémiai folyamatok mindegyike katalizátorok jelenlétében játszódik le.

A fenntartható fejlődés megköveteli, hogy a fosszilis tüzelőanyagok helyett új energiahordozót találjunk. Egyik lehetőség a hidrogén, melynek felhasználása tüzelőanyag-cellában lényegesen nagyobb hatásfokú, mint a jelenlegi robbanómotorok. A feladat, hogy a hidrogént a jövőben egyre növekedő mértékben tisztán, széndioxidmentesen, megújuló energiaforrások segítségével állítsuk elő. Magyarországon kiemelt szerepet kaphat a megújuló energiaforrások között a biomassa, mivel az évente újratermelődő biomassa tömege mintegy 350–360 millió tonna. A biomassának csak igen kis hányadát fordítjuk fosszilis széntartalmú anyagok helyettesítésére, miközben alternatív energiaforrásként is hasznosíthatnánk. A biomassából történő hidrogén-előállításakor a kémiai átalakulások első lépésében a kémiai kötések felbomlanak, ami mindig aktiválást, energia-befektetést igényel. Az aktiválási energiát a szobahőmérséklet rendszerint nem biztosítja, a folyamatok magasabb hőmérsékleten játszódhatnak csak le, és a reakció ez esetben magas hőmérsékleten toródik el a hidrogén-képződés irányába. A túl magas hőmérséklet alkalmazásának azonban számos hátránya van, nem kívánatos reakciók is lejátszódhatnak, amelyek melléktermékek keletkezéséhez vezetnek, csökkentve ezáltal az előállítani kívánt termék szelektivitását. Nyilvánvaló, hogy a magasabb hőmérséklet alkalmazása jelentősen növeli a hidrogén-előállítás költségeit. A katalizátorok alkalmazásával új reakcióutak nyílnak meg, amelyek aktiválási energiái kisebbek, mint a katalizátor nélküli folyamaté. A technológiai fejlesztésekben alapvető cél a (i) minél alacsonyabb hőmérsékleten aktív, (ii) a céltermékre szelektív, (iii) hosszú élettartamú, (iv) olcsó katalizátorok tervezése.

Az alábbiakban a megújuló energiaforrásokból történő katalitikus hidrogéntermelési eljárásokat tekintjük át.

A BIOGÁZ KATALITIKUS ÁTALAKÍTÁSAI

A biomassa anaerob erjedése során képződő főleg metán- (CH_4) és széndioxid-tartalmú (CO_2) gázt nevezük biogáznak. A szerves anyagok rothadása légmentesen elzárt térben, nedves környezetben, mikroorganizmusok segítségével megy végbe. A biomassa majdnem minden formájának szerves része – beleértve a szenny-

víziszapot, az állati melléktermékeket és az üzemi szennyvizet – anaerob emésztéssel metánra és szén-dioxidra bontható. Biogázképződés spontán is lejátszódik a természetben, mesterséges beavatkozással azonban növelhető a gáztermelés.

A biogáz vízgőzös reformálásával hasonló úton tudunk hidrogént előállítani, ahogyan azt a földgázból tesszük (lásd: 1. ábra). A biogáz minőségét elsősorban az éghető metán (CH_4) és a „haszontalan” CO_2 aránya határozza meg. Az elérhető metánkoncentráció 50-75%-os. A biogáz emellett 25-48% szén-dioxidot és 1-2% egyéb gázt, kén-hidrogént (H_2S), szén-monoxidot (CO) és nitrogént (N_2) tartalmaz. A további átalakítás előtt ezt tisztítani kell, hiszen a H_2S elérheti az 1000 ppm-et. A tisztítás után jöhet csak a reformálás, például nikkel-katalizátor jelenlétében 600–700°C-on. A folyamat további lépéseiben a magas és alacsony hőmérsékletű vízgáz reakcióban (water-gas shift reaction – WGSR) a CO -t CO_2 -dá alakítják, amelynek során további H_2 képződik.

A biogáz szennyezőinek (H_2S és CO) jelenléte lényegesen lecsökkenti a jelenlegi katalizátorok élettartamát, ezért mind a reformáló, mind a vízgázreakció katalizátorainak fejlesztése során elsősorban új, szennyezéstűrő kompozíciók felfedezésére kell koncentrálni.

További kihívást jelent, hogy a vízgázreakció népszerű, hagyományos katalizátora vasat és az igen mérgező krómot tartalmazza. A hidrogén előállítása során a katalizátor folyamatosan krómmal szennyezi a környezetet, a katalizátor kimerülése után pedig költséges kezelési eljárásokat kell alkalmazni. Nagy energiákat fordítanak a krómot helyettesítő komponensek kutatására.

A folyamat végén kinyerhető hidrogén rendszerint még mindig tartalmaz CO -t. A hidrogén tisztítása (CO -mentesítése) szintén katalitikus eljárást, az úgynevezett preferenciális CO -oxidáció (PROX) alkalmazását teszi szükségessé. A PROX reakcióban a CO -t katalitikus oxidációval távolítjuk el a hidrogén mellől. A cél tehát szelektív katalizátorok fejlesztése, amelyek csak a CO -t égetik, a hidrogént viszont nem alakítják át vízzé.

A BIOMASSZA PIROLÍZISE

A biomassából történő közvetlen hidrogéntermelés a jövőben várhatóan nagyon fontos, meghatározó folyamat lesz. A különböző eljárások jelenleg még fejlesztés alatt állnak. Már több kísérleti üzem működik, de az előállítható H_2 ára ma még lényegesen magasabb, mint a metán reformálásával nyerhető hidrogéné.

A biomassa elgázosításának egyik módszere szerint a kiindulási anyagot közepes hőmérsékletű (általában 500 °C-ig terjedő) pirolízisnek vetik alá. A termék kokszt, pirolízisolajat, egy vizes fázist, valamint könnyű szénhidrogéneket (metán, etán, etilén) és szén-monoxidot tartalmazó gázt. A H_2 -t – a 1. ábrán bemutatott eljárással analóg mó-

don – a gázfázisú anyagok vízgőzös reformálásával állítják elő. A katalizátorfejlesztés megoldandó feladatai is ugyanazok, amelyeket a biogáz reformálásánál láthattunk.

HIDROGÉN ELŐÁLLÍTÁSA ALKOHOLOKBÓL

A metanol és az etanol különböző mezőgazdasági termékekből fermentációval viszonylag könnyen előállíthatók, így ezek is megújuló energiaforrásként tekinthetők. Az etanolt közvetlenül is használhatjuk, és a világban több helyen használják is az üzemanyagba keverve adalékanyagként. Ennek az eljárásnak az a hátránya, hogy vízmentes

alkoholt kell felhasználni, az égése során a motorban több nem kívánatos melléktermék képződhet, és a benzinmotorok hatásfoka is lényegesen elmarad a tüzelőanyag-cellák hatásfokától.

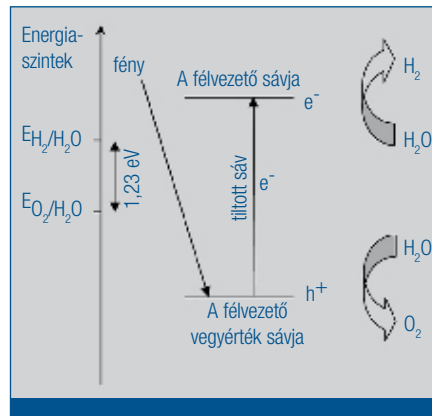
Sokkal célszerűbbnek tűnik hidrogént előállítani az alkoholokból, és azt tüzelőanyag-cellában elektromos energia-termelésre felhasználni. Különösen vonzó lehetőség az alkoholok úgynevezett fedélzeti reformálása, azaz amikor közvetlenül a gépjárműben történne a hidrogén-előállítás. Ekkor nem szükséges nagyméretű hidrogéntartály, hiszen a termelődő hidrogén közvetlenül a tüzelőanyag-cellára kerülne. A H₂-tartály alkalmazásának határt szab annak magas ára, a jelentős párolgási veszteség, a ritka töltőállomás-hálózat, a gyártókapacitás és szervizhálózat hiánya és a tankolásnál felmerülő problémák lehetősége. Ezek kiküszöbölhetők, ha a hidrogént a gépjárműben állítjuk elő. Azonos térfogatban még 700 bár nyomású gáz esetén is csak közel fele annyi H₂ tárolható, mint amennyi az azonos térfogatú etanol-víz elegyből előállítható.

Az alkoholok reformálása során az alkohol-víz elegyet egy előmelegítőn keresztül vezetik a katalitikus reformáló egységbe. A kilépő gáz viszonylag sok CO-t tartalmaz, amely lemergezné a tüzelőanyag-cellát, ezért a CO-koncentrációt egy magas és egy alacsony hőmérsékletű vízgázreakcióval csökkentik. Ez növeli a hidrogéntermelést is. Az utolsó lépésben a CO-tartalmat preferenciális oxidációval eliminálják.

Az alkoholreformálás katalizátoraiként a nemesfémek terjedtek el leginkább, amit nagy aktivitásuknak és stabilitásuknak köszönhetnek. Azonban a nemesfémek igen drágák is, ezért olyan nemesfémmentes katalizátorok tervezése és fejlesztése jelenti a célt, amelyek aktivitása és stabilitása eléri a nemesfém-katalizátorokét.

A VÍZ FOTOKATALITIKUS BONTÁSA

Jelenleg ezzel a módszerrel még nem lehet gazdaságosan nagy volumenben hidrogént előállítani. A napenergia közvetlen felhasználása víz bontására azonban rendkívül vonzó lehetőség. A fotokatalizátorok fejlesztése új típusú félvezető-anyagok előállítását jelenti. A félvezetőket a vegyérték és a vezető sávjuk közötti energiakülönbséggel, az úgynevezett „tiltott sáv” szélességével jellemezhetjük (lásd: 2. ábra). Hosszú távú cél, hogy olyan félvezetőket fejlesszünk ki, amelyek tiltottsáv-szélessége lehetővé teszi a látható fénnel történő gerjeszthetőségüket. Például a TiO₂, amely a leginkább vizsgált félvezető, tiltottsáv-szélessége 3.2 eV, azaz csak az ultraibolya fény energiája elég a TiO₂ gerjesztésére. A fotokatalitikus vízbontásban fontos továbbá, hogy a vezetési sáv magasabb energiaszintet jelentsen, mint ami a hidrogén-képződéshez szükséges. Harmadik kritikus feltétel a töltéshordozók szétválásának hatékonyabbá tétele, azaz az elektronlyuk rekombináció-gátlása, amelynek révén a hosszabb élettartamú szabad elektronok végrehajtják a víz redukcióját, amely hidrogénfejlődéshez vezet. A 2. ábrából kitűnik, hogy besugárzó fény hatására a félvezető vegyértéksávjáról elektronok (e⁻) gerjesztődnek a félvezető vezetősávjára. Látható, hogy a H₂-képződés energiaszintje az

2. ábra: Fotokatalitikus vízbontás mechanizmusa félvezető katalizátorokon

ábrán feltüntetett optimális esetben a vezetősáv energiaszintje alatt helyezkedik el, így az elektron alacsonyabb energiaszintre juthat, amennyiben a vizet redukálja. A víz oxidálódik is, hiszen a vegyértéksávban maradt pozitív töltésű lyukak (h⁺) elektronokat „szívhatnak” el a vízből. A teljes folyamatban a besugárzó fény hatására a víz oxigénre és hidrogénre bomlik.

Talán sikerült érzékeltetni, hogy a katalizátorok kulcsfontosságúak a „zöld technológiák” bevezetésében, s bár fejlesztésük kétségkívül nagy kihívást és sok költséget jelent, megfelelő katalizátorokkal elérhetjük, hogy a hidrogén előállítása is környezetbarát módon és költséghatékonyan menjen végbe.

TOLOS ANDRÁS

MTA Kémiai Kutatóközpont, Nanokémia és Katalízis Intézet, Hidrogén Energia Laboratórium

ERDŐHELYI ANDRÁS

Szegedi Tudományegyetem, Fizikai Kémiai és Anyagtudományi Tanszék, Katalízis és Anyagszerkezeti Csoport

Savas ólomakkumulátorok gyártói felelősség teljesítésének koordinálása

Szolgáltatóink:

- Összesen gyűjtik össze a gyártók visszatérő tevékenységének teljesítését
- Gyűjtési tevékenységükért (181/2008. Kormányrendelettel)
  - Először a gyártók által előírt módon és időpontban
  - Kötelezően visszatérő, azaz tartósan és folyamatosan működő és folyamatosan tevékenységük megújítását szolgáló
  - Folyamatosan működő és folyamatosan tevékenységük megújítását szolgáló

Használt akkumulátor leadásáról érdeklődjön Társaságunknál!

Hungária
1143 Budapest, Széchenyi út 75.
Telefon: 422-1581 • Fax: 273-1818
E-mail: hungaria@hungia.kkt.hu
Web: www.hungia.kkt.hu

- ☐ Hungária országos központok
- ☐ Hungária megyei partnerek
- ☐ Hungária partnerek

Figyelem! Új előírás!

2009. június 1. után a kereskedő köteles a felhasználóval a használták vizet bontóanyag-, gépjármű és ipari akkumulátorok elszállítását és gyűjtését egyben gyűjteni. Gyűjtési igényével kapcsolatban érdeklődjön Társaságunknál!